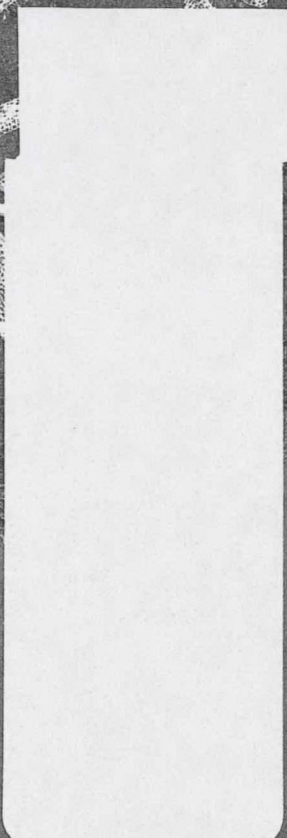
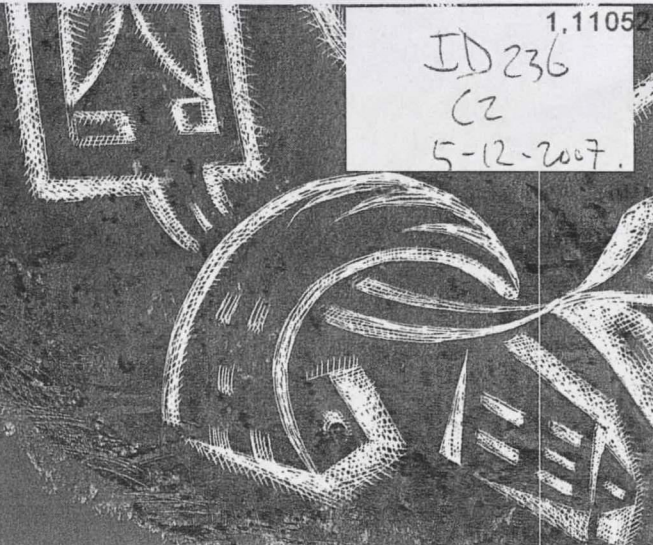

1.110525168003

ID 236

C2

5-12-2007.

datum in procedure: 22 JUNI 2006

datum aanwijzing: 05 DEC. 2007

errata:

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermd dorpsgezicht **Landgoed Groevenbeek**
gemeente Ermelo (Gelderland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Foto: Ermelo, Nieuw Groevenbeek, Schaapskooi en Het Grote Huis

ERMELO, LANDGOED GROEVENBEEK

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Landgoed Groevenbeek te Ermelo als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

INLEIDING (kaart 1)

In het zuidelijke deel van de gemeente Ermelo, nabij de grens met Putten, ligt het langgerekte landgoed Groevenbeek. Dit landgoed is in de tweede helft van de 19^e eeuw ontstaan als 'ontginningslandgoed' op de overgang van het Putter- en het Speulderbos en de Ermelose heide. De ontginning werd ter hand genomen door een daartoe opgerichte maatschap van notabelen uit het westen van het land. In de periode 1858-1894 ontstond een landgoed met een uitgebreid stelsel van lanen en paden met uitkijkpunten, waarbinnen bos werd aangeplant ten behoeve van de houtproductie. Centrale elementen binnen het landgoed vormden de boerderij (later landhuis) Oud Groevenbeek en de boerderij Nieuw Groevenbeek met bijbehorende bouwlanden en kwekerijen.

Na de opheffing van de maatschap in 1894 werd het landgoed in onderdelen verkocht, waarbij echter de belangrijkste delen, te weten Oud en Nieuw Groevenbeek, nog tot 1903 in het bezit van leden van één familie bleven. Vanaf circa 1900 ontwikkelden Oud en Nieuw Groevenbeek zich, binnen de bestaande aanleg van het landgoed, tot gebieden met elk een geheel eigen karakteristiek.

Oud Groevenbeek ontwikkelde zich in de periode 1903 tot circa 1915 tot een buitenplaats met landhuis en bijgebouwen binnen een parkachtige aanleg. Nieuw Groevenbeek groeide in de periode 1897 tot circa 1930 uit tot een kleine nederzetting van deels houten (vakantie)huizen in het bos, die nog steeds in het bezit is van één familie, nazaten van een van de leden van de oorspronkelijke maatschap.

De oorspronkelijke aanleg van het landgoed Groevenbeek, met het stelsel van lanen en paden, is grotendeels bewaard gebleven. Groevenbeek manifesteert zich daarom nog steeds als een samenhangend geheel, hoewel het gebied nu over meerdere eigenaren is verdeeld en door de drukke Putterweg (N303) wordt doorsneden. Groevenbeek is een karakteristiek en gaaf bewaard gebleven voorbeeld van een ontginningslandgoed uit de tweede helft van de 19^e eeuw, waarbinnen de buitenplaats Oud Groevenbeek en de nederzetting Nieuw Groevenbeek bijzondere deelgebieden vormen.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Verkoop van domeingronden

In de eerste helft van de 19^e eeuw waren duizenden hectaren heide en woeste grond in het bezit van de Staat. Een groot gedeelte van deze zogenaamde domeingronden bevond zich op de Veluwe. In 1843 werd op initiatief van de toenmalige minister van Financiën Floris van Hall een regeling vastgesteld, gericht op de verkoop van de domeingronden. Deze regeling kwam enerzijds voort uit de noodzaak de schuldenlast van het Rijk, die in die tijd zeer groot was, te verlichten en speelde anderzijds in op het toenemend aantal initiatieven tot ontginning van deze woeste gronden. De domeingronden werden voor een laag bedrag verkocht aan de gemeenten, waarbij het Rijk als voorwaarde stelde dat de gronden werden ontgonnen, door de gemeente zelf of door particulieren.

Op deze wijze kwam de gemeente Ermelo in 1843 in het bezit van 12.000 hectare heide en woeste grond. Enkele maanden later, in 1844, verkocht de gemeente zes percelen woeste grond (totaal 206 hectare) door aan de broers Pieter en Marten van Vledder. Deze gronden bevonden zich ten noorden van het Putterbosch. De gebroeders Van Vledder (respectievelijk koopman en apotheker van beroep) hebben waarschijnlijk een begin gemaakt met de ontginning van het huidige Nieuw Groevenbeek, zij het op kleine schaal. Twee jaar later namelijk, in 1846, verkochten de Van Vledders de grotendeels woeste gronden voor de dubbele prijs door aan mr. Jacob van Hall, een hoogleraar uit Amsterdam. Deze 47-jarige rechtsgeleerde was een broer van de reeds genoemde minister van Financiën, Floris van Hall.

Jacob van Hall kocht ook van andere eigenaren in Ermelo grond aan, waaronder 'Oud Groevenbeek', dat eigendom was van C.L. Vtringa, de toenmalige burgemeester van Ermelo en tevens grootgrondbezitter. Hoewel de gronden op zijn naam werden gezet, was Van Hall niet de enige eigenaar. Hij deelde het bezit met een viertal heren, te weten:

- mr. C.A. den Tex: hoogleraar uit Amsterdam en collega van Jacob van Hall;
- P.M. Jongeneel: houthandelaar uit Utrecht en getrouwd met een zuster van Jacob van Hall;

- mr. Otto Braet Bisdom van Cattenbroeck: advocaat uit Utrecht en verloofd met een zuster van Jacob van Hall;
- F.C. van Hall: makelaar uit Amsterdam en broer van Jacob van Hall.

De samenwerking tussen deze vijf heren was gericht op de ontginning van de woeste gronden in het aangekochte gebied ten behoeve van de houtproductie. Daarbij richtte men zich vooral op naaldhout, dat als stuthout werd verkocht aan de Zuidlimburgse mijnen. In deze periode, omstreeks 1845, werden op de Veluwe meer van dergelijke 'ondernemingen' gestart. Praktische voorwaarde daarbij was de aanwezigheid van de noodzakelijke infrastructuur voor de afvoer van het hout. De omgeving van Groevenbeek voldeed hieraan: in 1830 was namelijk de Rijksstraatweg van Amersfoort naar Zwolle voltooid, waarvan het tracé over Groevenbeek liep (de huidige Putterweg). Via deze weg was onder meer de haven van Harderwijk goed te bereiken.

Situatie bij aanvang van de ontginning (circa 1846) (kaart 2)

Het westelijke gedeelte van het gebied, dat door Jacob van Hall en de zijnen was aangekocht, was al grotendeels in cultuur gebracht. Hier bevonden zich op het moment van aankoop twee ontginningen, te weten 'Oud Groevenbeek' en 'Veldcamp'.

Oud Groevenbeek werd voor het eerst vermeld aan het einde van de 17^e eeuw, toen het 'Grobbebeek' heette. Oud Groevenbeek is waarschijnlijk ontstaan na het graven van een sprengenbeek (de Groevenbeek), waaraan de ontginning zijn naam ontleent. Deze beek was de aandrijver van een papiermolen, die zich even ten westen van Oud Groevenbeek bevond.

In 1846 bestond Oud Groevenbeek uit een complex van akkers (kampen), gelegen tussen houtwallen en bossen. Op het terrein bevond zich boerderij 'Grobbebeek' aan de (huidige) Torenlaan, een veldweg van Putten via de ontginningen Oud Groevenbeek en Veldcamp naar de kerk van Ermelo. Op Veldcamp, ten noorden van Oud Groevenbeek, stond de boerderij 'Kampveld', die in de tweede helft van de 19^e eeuw is gesloopt. De Zuiderzeestraatweg, die in een rechte lijn van Ermelo naar Putten leidt, was in 1830 dwars door de ontginningen Oud Groevenbeek en Veldcamp aangelegd. Nabij de grens tussen beide ontginningen kwam een tolplaats aan de Zuiderzeestraatweg (de huidige Putterweg).

Het gebied ten oosten van Oud Groevenbeek en Veldcamp bestond in 1846 nog vrijwel geheel uit heide. Over de heide liepen enkele verbindingswegen, waaronder de Arnhemse Karweg (een eeuwenoude route tussen Arnhem en Harderwijk, dwars over de Veluwe) en een tweetal rechte wegen tussen Putten en Leuvenum/Staverden (de huidige Grieteweg en de Postweg). Aan de Arnhemse Karweg stond een kleine, niet afgebouwde boerderij, die vermoedelijk omstreeks 1844 was gesticht door de broers Van Vledder.

Start van de ontginning

In 1846, direct na aankoop van de gronden, maakten Van Hall cum suis een begin met de ontginning. De kleine boerderij-in-aanbouw aan de Arnhemse Karweg werd eind 1846 voltooid. Vanuit deze boerderij werd de ontginning van de woeste gronden ter hand genomen. In de directe nabijheid van de boerderij werden een moestuin en akkers aangelegd. De overige gronden werden fasegewijs beplant met grove dennen en akkermaalshout. Voor de bemesting werd een schaapskudde aangekocht, die onderdak vond in de schaapskooi die in 1851 tegenover de boerderij werd gebouwd.

Op de boerderij aan de Arnhemse Karweg woonde een zetboer, die voor de vijf eigenaren van Groevenbeek werkte. Ook op het boerderijtje op Oud Groevenbeek was een zetboer aangesteld. In 1847 werd aan de noordzijde van dit boerderijtje een aantal kamers gebouwd als onderkomen voor de eigenaren, die regelmatig per rijtuig naar de Veluwe kwamen. Dit aangebouwde 'landhuis', bevatte onder andere twee woonkamers met veranda.

Tussen de boerderij op Nieuw Groevenbeek en de boerderij op Oud Groevenbeek liep een tweetal verbindingslanen, te weten de Oude Laan en de Nieuwe Laan, waarvan de laatste de belangrijkste was. Een derde verbinding tussen het westelijke en oostelijke deel van Groevenbeek werd gevormd door de vrijwel rechte verbindingsweg, die van de Torenlaan via de tol bij de Putterweg en de boerderij aan de Arnhemse Karweg naar de Grieteweg liep. Deze weg (de Tollaan-Jacobslaan) ontwikkelde zich in de loop van de tijd tot de 'hoofd' van het ontginningslandgoed.

Ontwikkeling van het landgoed tussen 1858 en 1894 (kaart 3)

Pas in 1858, twaalf jaar na de aanvang van de ontginningen, werd er een officiële maatschap opgericht 'ter ontginning van de woeste gronden en de voortzetting van reeds aangevangen ontginningen'. Inmiddels hadden zich enkele wisselingen voorgedaan in de samenstelling van het gezelschap. F.C. van Hall was al na een paar jaar uit het samenwerkingsverband gestapt en mr. C.A. den Tex was overleden. Nieuw lid werd Jacob Hendrik van Schermbeek, een notaris uit Utrecht en aangetrouwd familielid van Jacob van Hall.

Een jaar na de officiële oprichting van de maatschap overleed Jacob van Hall. Het beheer van het landgoed Groevenbeek werd vanaf 1859 overgenomen door Petrus Marinus Jongeneel.

In de periode 1859-1894 werd door de maatschap van de heren Jongeneel, Braet Bisdom van Cattenbroeck en Van Schermbeek een uitgestrekt ontginningslandgoed aangelegd ten noorden van de oerbossen het Putterbosch en het Speulderbosch. Het landgoed kreeg een landschappelijke aanleg, met een aantal hoofdlanen als structurerende elementen. De 'ruggengraat' van het landgoed werd - zoals reeds genoemd - gevormd door de min of meer rechte Torenlaan-Jacobslaan, die zich in oostelijke richting in een tweetal lusvormige lanen splitste, die terugbogen in westelijke richting. De meest zuidelijke lus, met de toepasselijke naam 'de Krakeling', takte aan op de Arnhemse Karweg, nabij de boerderij Nieuw Groevenbeek. De noordelijke lus sloot aan op de Kampweg, die deels evenwijdig aan de Jacobslaan westwaarts voerde naar de plek van de voormalige boerderij 'Kampveld'.

Deze hoofdlanen van het landgoed werden grotendeels aan weerszijden begeleid door loofbomen. Binnen het lanenstelsel werd stapsgewijs productiebos aangeplant, dat overwegend uit naaldhout bestond. Met name in het oostelijke gedeelte van het landgoed werden slingerende wandelpaden aangelegd, met veelal een rij van loofbomen aan weerszijden van het pad. Vrijwel alle lanen en wandelpaden kregen een naam, die was ontleend aan de namen van familieleden van de deelnemers in de maatschap, zoals de Johannalaan, Mauritslaan en Christinalaan.

In dit oostelijke gedeelte van het landgoed, dat rijk is aan reliëf, bevonden zich diverse grafheuvels uit 3000 tot 1800 voor Christus. Een aantal daarvan werd als 'uitkijkheuvel' opgenomen in het padenstelsel. Vanaf deze heuvels, die ook namen van familieleden kregen (zoals de Theresiaberg en Pietersberg) had men een fraai uitzicht op de ruime omgeving. Ten noorden van het landgoed bevond zich immers de open Ermelose heide. Ook in het westelijk deel van Groevenbeek werd een stelsel van paden aangelegd, met uitkijkheuvels, waaronder zich ook enkele grafheuvels bevonden.

Op diverse uitkijkheuvels op het landgoed werden in de tweede helft van de 19^e eeuw prieelvormige hutjes gebouwd, die onder andere als rustplaatsen op een wandeling werden gebruikt. Ook werden er andere uitkijkpunten gebouwd, zoals de koepel 'De Uitkijk' aan de Jacobslaan, de uitkijktoren op de Molenberg (nabij de westelijke grens van het landgoed) en de uitkijktoren 'De Parnassus' aan de Grieteweg, waarvandaan men de Zuiderzee kon zien.

Het landgoed Groevenbeek ontwikkelde zich in de tweede helft van de 19^e eeuw tot een landgoed met een veelzijdig karakter. Het gebied kreeg deels een formele aanleg met rechte lanen en strak geordend productiebos en deels een aanleg als wandelbos, met slingerende paden en uitkijkpunten. Deze veelzijdige karakteristiek was kenmerkend voor de meeste landgoederen uit deze tijdperiode, die naast een economische functie (houtproductie, landbouw) veelal ook een recreatieve betekenis hadden voor de eigenaren (buitenverblijf, plezierbos). Toen omstreeks 1890 de staalindustrie opkwam en staal het hout als stutmateriaal in de mijnen ging vervangen, nam de houtproductie op veel landgoederen af. De recreatieve betekenis van de landgoederen, als wandelbos en buitenverblijf, werd vanaf die tijd steeds belangrijker.

Opheffing van de maatschap

In 1875 overleed Petrus Marinus Jongeneel, die sinds 1859 het beheer over Groevenbeek had gevoerd. Zijn weduwe Margaretha Henriëtte Cornelia Jongeneel-van Hall volgde hem in de maatschap op. Het beheer van Groevenbeek werd overgenomen door zijn schoonzoon, dr. Floris Egbertus Vos, die getrouwd was met Wijnanda Jacoba Jongeneel. Floris Vos, die om gezondheidsredenen zijn werk als arts had moeten neerleggen, werd tevens hoofd van het familiebedrijf, de houthandel P.M. en J. Jongeneel.

In 1894 waren geen van de oorspronkelijke vennoten van de maatschap meer in leven. De erfgenamen besloten tot opheffing van het gezamenlijke bezit. Het landgoed Groevenbeek werd geveild en uiteindelijk in een aantal delen gesplitst. Het landgoed Oud Groevenbeek met herenhuis, hofstede en koepels werd eigendom van Pieter Jongeneel, zoon van Petrus Marinus Jongeneel. Jacob Hendrik van Schermbeek (een erfgenaam van de oorspronkelijke venoot) kocht 'Klein Kampveld' ten noorden van Oud Groevenbeek en enkele percelen ten oosten van Nieuw Groevenbeek. Het echtpaar Floris E. Vos en Wijnanda J. Jongeneel werd eigenaar van het landgoed Nieuw Groevenbeek. J.E. van der Meulen ten slotte kocht enkele percelen ten oosten van Nieuw Groevenbeek.

Met de veiling van het landgoed in 1894 kwam er een einde aan de gezamenlijke ontwikkelingsgeschiedenis van Groevenbeek. Oud Groevenbeek en Nieuw Groevenbeek bleven echter nog tot 1903 in het bezit van één familie, te weten kinderen van Petrus M. Jongeneel en Margaretha H.C. Jongeneel-van Hall. Op de ontwikkeling van Oud en Nieuw Groevenbeek na 1894 wordt hierna afzonderlijk ingegaan.

Ontwikkeling van Oud Groevenbeek na 1894 (kaart 4)

Bij de splitsing van Groevenbeek werd Pieter Jongeneel (1840-1898) - zoals reeds vermeld - eigenaar van het landgoed Oud Groevenbeek. In 1895 verkocht hij zijn huis in Utrecht en zijn buitenhuis in Baarn en nam zijn intrek op Oud Groevenbeek. Pieter Jongeneel liet het oude landhuis moderniseren. Vermoedelijk werd de boerderij daarbij verplaatst naar de oostzijde van de Torenlaan. Ook bracht hij wijzigingen in de tuinaanleg aan, waarbij hij mogelijk werd geadviseerd door de tuinarchitect Copijn. Zo werd onder andere nabij het huis een vijver aangelegd.

In 1898 overleed Pieter Jongeneel onverwacht op Oud Groevenbeek. Het beheer van Oud Groevenbeek werd overgenomen door zijn schoonzoon Floris Vos (1871-1943), die getrouwd was met het enige kind van Pieter Jongeneel, Margaretha. Floris en Margaretha waren neef en nicht. Floris Vos was de oudste zoon van Floris E. Vos (1841-1895) en Wijnanda J. Vos-Jongeneel (1847-1920), de eigenaren van Nieuw Groevenbeek. Zo bleven Oud en Nieuw Groevenbeek ook na 1898 door familierelaties verbonden.

In 1900 ging Wijnanda Vos-Jongeneel, moeder van Floris en eigenaresse van Nieuw Groevenbeek, in het landhuis op Oud Groevenbeek wonen. Zij ontving daar tegen een bescheiden vergoeding jonge vrouwen en meisjes, die voor hun gezondheid naar buiten moesten. Dit werk zette zij na 1903 voort op Nieuw Groevenbeek; in dat jaar werd het landgoed Oud Groevenbeek verkocht aan Jacob Hendrik van Schermbeek, die reeds het gebied 'Klein Kampveld' bezat.

Van Schermbeek liet het landhuis afbreken en vervangen door een nieuw, groot landhuis, dat in de periode 1907-1908 werd gebouwd naar ontwerp van het architectenbureau L.A. van Essen en J. van Zeggeren uit Harderwijk. Omstreeks deze periode werd in de directe omgeving van het landhuis en de boerderij Oud Groevenbeek tevens een aantal bijgebouwen gerealiseerd, zoals een tuinmanswoning (1905), een koetshuis (1907) en een kascomplex met een bloemenkas en druivenkas (1910).

Deze bebouwing werd gesitueerd binnen een parkachtige aanleg, die was geïnspireerd op de Engelse landschapsstijl en waarin de bestaande lanen en historische akkercomplexen waren opgenomen. De parkaanleg werd waarschijnlijk door Jacob van Schermbeek zelf ontworpen. Ook hier wordt tuinarchitect Copijn genoemd als mogelijke adviseur. Een bijzonder element binnen de aanleg werd gevormd door de kasteelachtige watertoren, die in 1912 werd gebouwd op een kunstmatig gecreëerde heuvel.

Het landgoed Oud Groevenbeek bleef nog geruime tijd in het bezit van de familie Van Schermbeek. In 1968, toen het landgoed inmiddels sterk in verval was geraakt, werd het door de toenmalige eigenaar P.A. van Schermbeek verkocht aan de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Van Schermbeek bleef op Oud Groevenbeek wonen en werd na zijn dood in 1980 begraven in het bos ten westen van het landhuis, op de plek waar tot in de jaren zeventig een houten theehuis heeft gestaan.

In 1991 is door de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten een herstelplan ontwikkeld, opgesteld door Copijn Utrecht Groenadviseurs B.V. Dit plan richt zich op herstel van de landschappelijke en cultuurhistorische karakteristieken van het landgoed Oud Groevenbeek, waarbij enkele nieuwe elementen worden ingebracht, waaronder een open stalen hekwerk langs de Torenlaan.

Ontwikkeling van Nieuw Groevenbeek na 1894

Zoals eerder is vermeld, werd het echtpaar Floris E. Vos en Wijnanda J. Jongeneel in 1894 eigenaar van Nieuw Groevenbeek. Toen haar man een jaar later overleed, nam Wijnanda Vos-Jongeneel het beheer van Nieuw Groevenbeek over. Bovendien kreeg ze de leiding over de houthandel Jongeneel, tot dat haar zoon Pieter (1877-1966) in 1896 deze taak overnam.

Bouw van huisjes op Nieuw Groevenbeek

Wijnanda Vos-Jongeneel begon in 1897 met de exploitatie van Nieuw Groevenbeek als (bescheiden) rust- en verblijfsoord voor haar familie en voor gasten van buiten, aan wie gemeubileerde huisjes werden verhuurd. In dat jaar liet ze het eerste houten huisje op Nieuw Groevenbeek bouwen, ten zuidwesten van de boerderij. Dit huis werd later 'Variëtas' genoemd, naar de steeds wisselende huurders. Haar zoon Pieter Vos bouwde in datzelfde jaar met twee vrienden een eenkamerhuisje in het hakhout achter de boerderij, ter hoogte van het latere Malpertuis.

In 1902 ontwierp Wijnanda Vos-Jongeneel samen met een plaatselijke aannemer een volgend huis op Nieuw Groevenbeek, dat de naam 'Multum in Parvo' kreeg. Dit huis, dat ook wel 'Het Grote Huis' wordt genoemd, werd gesitueerd ten noordwesten van de schaapskooi. Zoals reeds is vermeld, verhuisde Wijnanda in 1903 van het landhuis op Oud Groevenbeek naar 'Het Grote Huis' op Nieuw Groevenbeek, waar zij haar werk voortzette om door goede voeding en gezonde buitenlucht meisjes en vrouwen hun gezondheid terug te geven. In die tijd liet Wijnanda een was- en strijkhuisje bouwen naast de boerderij, dat later verbouwd werd tot het huisje 't Vingerhoedje.

Om de opbrengsten uit het landgoed - naast de verkoop van hout - te vergroten, liet Wijnanda Vos-Jongeneel in de periode 1905-1909 nog vier houten huisjes en een stenen huisje op Nieuw Groevenbeek bouwen, die aan gasten werden verhuurd. Het stenen huisje kreeg de naam '1905'. Ook de houten huisjes kregen namen: 'De Hoogte' (gelegen op een natuurlijke hoogte nabij de Arnhemse Karweg), 'Ons Huisje' (ontworpen door haar zoon Aart, die het filiaal in Bussum van de houtfirma Jongeneel beheerde), 'Bloemaand' (gebouwd in 1908) en 'Heidebosch'.

In dit laatste huis begon een goede vriendin van Wijnanda een pension, dat tot 1917 als zodanig heeft gefunctioneerd. In dat jaar werd de naam van het huis veranderd in 'Wildebosch'.

De huisjes werden gesitueerd aan de bestaande lanen en paden, op de overgang van het bouwland en bos. Op initiatief van Wijnanda werden de huisjes op ruime afstand van elkaar geplaatst, elk met een vrij uitzicht over het fraaie landgoed.

Geleidelijk ontstond zo een 'krans' van overwegend houten vakantiehuisen, gegroepeerd rondom het open bouwland ten westen van de boerderij. Min of meer in het midden van deze krans bevond zich een cirkel van eikenbomen, die hier aan het einde van de 19^e eeuw was aangeplant.

Oprichting van N.V. Nieuw Groevenbeek

In 1910 hertrouwde Wijnanda Vos-Jongeneel met Arend Hagedoorn. Om versnippering van het landgoed Nieuw Groevenbeek in de toekomst te voorkomen, richtte ze samen met haar zonen Floris, Pieter en Aart en haar schoonzonen Cor Revers en Theo van Leeuwen de 'N.V. Maatschappij tot Exploitatie van het landgoed Nieuw Groevenbeek' op. Wijnanda kreeg de helft van de twaalf aandelen in bezit, de andere helft ging naar haar zes kinderen. De exploitatie van Nieuw Groevenbeek omvatte het boerenbedrijf, de houtverkoop en de verhuur van de vakantiehuisjes. In 1911 werden nog drie huisjes aan het landgoed toegevoegd, te weten 'De Meerle', 'De Zwaluw' en 'De Hut'. Deze huisjes waren van een kolonie in Noordwijk gekocht, uit elkaar genomen en op Nieuw Groevenbeek weer in elkaar gezet.

In 1915 brandde de boerderij Nieuw Groevenbeek af, waarna in 1916 op dezelfde plek een nieuwe boerderij werd gebouwd. Vier jaar later, in 1920, overleed Wijnanda Vos-Jongeneel. Haar man Arend Hagedoorn nam de dagelijkse leiding over, terwijl haar zoon Pieter directeur werd van de N.V. Nieuw Groevenbeek.

Na de dood van Wijnanda begonnen het boerenbedrijf, het landgoed en de moestuin echter verlies te lijden. Toen ook haar man Arend in 1921 overleed, stelden de erfgenamen zich de vraag of het nog zinvol was een dergelijk bezit te continueren. Ze besloten tot een gedeeltelijke verkoop; in 1923 werd een veiling georganiseerd voor de verkoop van 'de zeer bekende Landhuizen en

eenige bouwterreinen (..) deel uitmakende van het om zijn ongerepte natuurschoon en gezond klimaat gerenomeerd Landgoed Nieuw Groevenbeek'. Op deze veiling werden de huizen '1905', 'Ons Huisje', 'De Zwaluw' en 'De Meerle' met de daaraan grenzende bouwterreinen en nog enkele percelen aan de (huidige) Putterweg verkocht. In de jaren daarna werden nog diverse kleine stukjes grond verkocht, waaronder in 1924 een perceel aan de voormalige schaapsdrift ten noorden van de Jacobslaan, waarop nog datzelfde jaar het huisje 'Cantharella' werd gebouwd. In de 'tuin' van 'De Zwaluw' werd omstreeks 1925 een stenen huis gebouwd.

In 1927 werd de boerderij op Nieuw Groevenbeek verpacht aan Jacob Geurts, die sinds 1913 op de boerderij werkte. Hij was tevens als onbezoldigd gemeenteveldwachter en opzichter op het landgoed werkzaam. Deze toezichttaken werden overgedragen aan Barend Mosterd, die sinds 1920 op het landgoed werkte. De aandeelhouders van de N.V. Nieuw Groevenbeek besloten voor Mosterd en zijn gezin een dienstwoning te bouwen bij de ingang van het landgoed aan de Nieuwe Laan, nabij de Putterweg.

In 1930 werd er nog een huisje aan het landgoed toegevoegd, te weten een proef-triplexhuisje, dat door de triplex-afdeling van de houtfirma Jongeneel was ontworpen en dat op de Jaarbeurs had gestaan. Dit huisje, met de naam 'Malpertuis', werd achter de boerderij aan de rand van een akker geplaatst. In 1930 werd bovendien een tennisbaan in gebruik genomen, gelegen nabij 'Wildebosch'.

Ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn enkele huizen op Nieuw Groevenbeek bewoond geweest door evacués en onderduikers. Direct na de oorlog vorderde de gemeente Ermelo enkele woningen. Nadat de huisjes geleidelijk aan weer vrijkwamen, werden de meeste betrokken door familieleden, aandeelhouders van de N.V. Nieuw Groevenbeek.

In de loop der jaren zijn de huizen in meer of mindere mate verbouwd en hebben kleine wijzigingen in de aanleg plaatsgevonden, met name in de directe nabijheid van de huizen. In 1951 werd achter het huis 'De Hoogte' een nieuw huisje gebouwd, 'De Bessenhof' genaamd. Het huisje 'De Hut' brandde in 1991 af en werd in 1993 in steen opnieuw opgetrokken.

Anno 1998 is Nieuw Groevenbeek nog altijd in handen van nazaten van Floris en Wijnanda Vos-Jongeneel en heet nu 'B.V. tot exploitatie van het landgoed Nieuw Groevenbeek te Ermelo'. De percelen en huisjes die omstreeks de jaren twintig waren geveild, zijn in de afgelopen decennia teruggekocht. Niet alleen qua eigendom, maar ook in ruimtelijk opzicht vormt Nieuw Groevenbeek ook nu nog een sterk samenhangende eenheid.

HUIDIG RUIMTELIJK KARAKTER

Landgoed Groevenbeek als geheel (*kaart 1*)

Het oorspronkelijke landgoed, ontwikkeld door de in 1858 officieel opgerichte maatschap Groevenbeek, bestaat nu uit een aantal deelgebieden:

- het landgoed Oud Groevenbeek, eigendom van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten;
- het landgoed Nieuw Groevenbeek, eigendom van de B.V. tot exploitatie van het landgoed Nieuw Groevenbeek te Ermelo (met daarbinnen een klein particulier eigendom);
- het Natuurmonument Groevenbeek, eigendom van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten;
- Nieuw Groevenbeek SBB, eigendom van Staatsbosbeheer.

Deze deelgebieden manifesteren zich als één geheel, doordat de oorspronkelijke aanleg van het landgoed, met onder meer het lanenstelsel, nog grotendeels aanwezig is. Het gehele gebied is openbaar toegankelijk, met uitzondering van de terreinen in de directe nabijheid van de huizen op Nieuw Groevenbeek en van het landhuis op Oud Groevenbeek.

De huidige begrenzing van het landgoed Groevenbeek komt overeen met de historische begrenzing. Over grote lengte wordt de grens gemarkeerd door een lage wal, die destijds bij de ontginning van het gebied is opgeworpen, onder meer als wildkering. De zuidgrens van het landgoed wordt gevormd door de gemeentegrens met Putten.

Het landgoed Groevenbeek bestaat grotendeels uit bosgebied, waarvan een groot gedeelte wordt gevormd door naaldbomen. De hoofdstructuur van het landgoed wordt bepaald door het historische lanenstelsel, dat zich in oost-

westrichting over het landgoed uitstrekt. De Kamplaan, de Tollaan-Jacobsaan, overgaand in de Heerenlaan-Krakeling, en de Nieuwe Laan vormen de belangrijkste structurerende lanen binnen het landgoed als geheel. Min of meer haaks daarop bevindt zich een aantal oudere lanen en wegen, die dateren van vóór de aanleg van het landgoed, te weten de Torenlaan, Putterweg, Arnhemse Karweg, Grieteweg en Postweg (ook wel: Leuvenumseweg). De meeste hoofdlanen op Groevenbeek worden begeleid door een laanbeplanting van veelal beuken of eiken.

Het veelzijdige karakter van het landgoed Groevenbeek, enerzijds gericht op de houtproductie en anderzijds ontwikkeld als verblijfs- en vakantieoord, komt tot uitdrukking in de structuur van het lanenstelsel: naast een aantal min of meer rechte hoofdlanen kent het landgoed een uitgebreid stelsel van slingerende wandelpaden, waarvan de belangrijkste veelal ook een laanbeplanting met loofbomen hebben. Dit 'wandelbos' bevindt zich met name in het oostelijke deel van het landgoed, dat een glooiend karakter heeft. Verspreid in het bosgebied, meestal op of direct nabij de samenkomst van paden of lanen, bevindt zich een groot aantal grafheuvels, die eind 19^e, begin 20^e eeuw als 'uitkijkheuvels' een belangrijke plaats innamen op de wandelingen. De houten prieltjes en andere bouwwerken (zoals uitkijktorens en koepels), die op enkele heuvels hebben gestaan, zijn in de loop der jaren afgebroken. De functie als uitkijkpunt is - uiteraard - met het hoger worden van de bomen verdwenen. Bovengenoemde karakteristieken zijn - op kleinere schaal - ook in het meest westelijke deel van het landgoed te vinden, waar zich een viertal grafheuvels bevindt. In dit gedeelte van het landgoed (deel uitmakend van Oud Groevenbeek) is het historische lanen- en padenstelsel nog vrijwel geheel intact. Karakteristiek is hier ook de grote open ruimte in het bosgebied, de vroegere bouwlanden, waarvan een gedeelte later met bomen is beplant.

Binnen het oorspronkelijke landgoed Groevenbeek vormen de (huidige) landgoederen Oud en Nieuw Groevenbeek bijzondere gebieden, elk met een eigen karakteristiek. Oud en Nieuw Groevenbeek zijn met elkaar verbonden door een drietal west-oost lopende lanen, te weten de Tollaan-Jacobsaan, de Oude Laan (die op Nieuw Groevenbeek minder goed herkenbaar is) en de Nieuwe Laan. Deze drie lanen worden doorsneden door de Putterweg (N303), onderdeel van de voormalige Zuiderzeestraatweg.

In de volgende paragrafen wordt nader ingegaan op de ruimtelijke karakteristieken van respectievelijk Oud en Nieuw Groevenbeek.

Ruimtelijke karakteristieken van Oud Groevenbeek (kaart 5)

Vanaf het einde van de 19^e eeuw heeft Oud Groevenbeek zich ontwikkeld als een buitenplaats, waarvan het in de periode 1907-1908 gebouwde landhuis het zwaartepunt vormt. Dit landhuis in eclectische stijl is ontworpen door het architectenbureau L.A. van Essen en J. van Zeggeren uit Harderwijk. Het landhuis is gesitueerd nabij het kruispunt van de Torenlaan en Oude Laan, die deel uitmaken van het historisch lanenstelsel van het landgoed.

De Torenlaan en Oude Laan vormen structurerende elementen in de parkaanleg rondom het landhuis, die waarschijnlijk in het begin van de 20^e eeuw is ontworpen door de toenmalige eigenaar J. van Schermbeek, daarbij mogelijk geassisteerd door de tuinarchitect H. Copijn. De parkaanleg vertoont kenmerken van de late Engelse landschapsstijl, zoals de afwisseling van open en gesloten gedeelten. De open gedeelten komen grotendeels overeen met de vroegere bouw- en weilanden van voor de parkachtige aanleg. Kenmerkend zijn bovendien de zichtassen tussen het landhuis en de omgeving, die recent in het kader van de renovatie van Oud Groevenbeek zijn hersteld.

Het terrein direct rondom het landhuis heeft een tuinaanleg met gazons en sierbeplanting, waaronder rododendrons. Ten zuiden van het landhuis bevindt zich een vijver, die wordt gevoed door de Groevenbeek. Deze oude sprengenbeek ontspringt nabij de Nieuwe Laan en mondt uit in de Randmeren.

Even ten westen van het landhuis, op de locatie van het voormalige theehuis, bevindt zich het graf van P.A. van Schermbeek, de laatste particuliere eigenaar van Oud Groevenbeek.

In het open gebied ten noorden van de Oude Laan bevindt zich een druivenkas uit 1910, die oorspronkelijk deel uitmaakte van een groter kassencomplex. Ook bevinden zich hier moestuinen en een boomgaard. Aan de noordrand van het open gebied staat een watertoren uit 1912. Deze toren, die het uiterlijk heeft van een kleine kasteeltoren, is markant gelegen als een 'follie-achtig' element op een opgeworpen heuvel aan de bosrand. Direct ten oosten van het landhuis bevindt zich een aantal bijgebouwen, waaronder de tuinmans-

woning uit 1905, de oude boerderij Groevenbeek uit het einde van de 19^e eeuw, met schuin daarvoor het koetshuis uit 1907. Alle gebouwen op Oud Groevenbeek, met uitzondering van de boerderij, zijn ontworpen door het architectenbureau L.A. van Essen en J. van Zeggeren.

Ten zuiden van het landhuis bevindt zich een langgerekt open gebied met weilanden, dat zich min of meer parallel aan de Groevenbeek uitstrekt. Even ten zuiden daarvan takt de Nieuwe Laan, de huidige hoofdtoegangsweg, op de Torenlaan aan. De Nieuwe Laan zet zich in oostelijke richting - over de Putterweg heen - voort op het terrein van Nieuw Groevenbeek. De entree van Nieuw Groevenbeek wordt gemarkeerd door de voormalige dienstwoning (1927) van dit landgoed, gesitueerd op de hoek van de Nieuwe Laan en de Putterweg, juist ten zuiden van de gemeentegrens.

Ruimtelijke karakteristieken van Nieuw Groevenbeek (*kaart 6*)

Na de splitsing van Groevenbeek in 1894 heeft Nieuw Groevenbeek zich geleidelijk ontwikkeld tot een kleine nederzetting van overwegend houten huizen nabij de voormalige ontginningsboerderij. Deze boerderij (1916) met enkele bijgebouwen bevindt zich aan de Arnhemse Karweg. Schuin tegenover de boerderij staat de oude schaapskooi uit 1851, die in 1979 is gerestaureerd. Vanaf de schaapskooi loopt een recht pad in noordoostelijke richting; deze voormalige schaapsdrift leidt naar de grens van het landgoed, daar waar tot in het begin van de 20^e eeuw de Ermelose heide begon. Aan dit pad bevindt zich het huisje 'Cantharella', een klein particulier eigendom binnen het landgoed.

Ten oosten van de Arnhemse Karweg, in de nabijheid van de boerderij, bevindt zich een vijftal (vakantie)huisjes, te weten De Hoogte (circa 1909) met daarachter De Bessenhof (1951), het Vingerhoedje en het Melkhuisje (oorspronkelijk deel uitmakend van de bijgebouwen van de boerderij) en het meest oostelijk gelegen huisje Malpertuis (1930). Aan deze zijde van de boerderij bevinden zich tevens enkele wei- en bouwlanden.

Ten westen van de Arnhemse Karweg bevinden zich tien huizen, waarvan de meeste in de periode 1897-1910 zijn gebouwd als woon- en vakantiehuizen. De huizen liggen min of meer verspreid in een 'krans' rondom de open wei- en bouwlanden. Ze zijn alle gesitueerd aan de toen reeds aanwezige lanen en paden van het landgoed, veelal op de overgang van het open gebied en het bos. Min of meer in het 'hart' van de krans bevindt zich een cirkel van eikenbomen. Vanaf dit punt heeft men een fraai zicht op de verschillende huizen. Omgekeerd is er vanuit de huizen mooi uitzicht naar de omgeving. Karakteristiek zijn ook de zichtlijnen tussen de huizen onderling.

De bebouwing is min of meer informeel op het landgoed gelegen; er is vrijwel geen sprake van sterk afgebakende privé-erven. Met uitzondering van De Hoogte liggen de huizen grotendeels vrij in het zicht. De overgangen tussen privé- en openbaar gebied worden hier en daar gemarkeerd door lage hagen en struiken.

De bebouwing op Nieuw Groevenbeek bestaat uit één tot twee bouwlagen met een kap. De huizen hebben gevels van hout of van baksteen, ofwel een combinatie daarvan. De daken zijn meestal afgedekt met orangerode pannen. De kleinere woningen, zoals Ons Huisje en De Zwaluw, hebben de uitstraling van een vakantiehuisje, met een eenvoudige hoofdopzet en detaillering. De grotere huizen, zoals Wildebosch en Het Grote Huis, hebben meer een 'landhuiskarakter'.

Door de jaren heen zijn de huizen op Nieuw Groevenbeek in meer of mindere mate verbouwd, waarbij de oorspronkelijke karakteristiek hier en daar is aangetast. Een aantal huizen is relatief gaaf bewaard gebleven, zoals De Meerle, De Hoogte, Bloemaand, Wildebosch en Ons Huisje. Opvallend is dat de meeste huizen op Nieuw Groevenbeek zijn voorzien van luiken in eenzelfde beschildering.

De aanwezigheid van open en gesloten gedeelten, de slingerende lanen met laanbeplanting en de zichtlijnen naar de karakteristieke huizen gelegen tegen de bosrand, bepalen in hoge mate de uitstraling van Nieuw Groevenbeek als een informele 'parkachtige' nederzetting in het bos.

Vooral de situering van de bebouwing in een krans rondom het open gebied en ook - zij het in mindere mate - door overeenkomsten in kleur- en materiaalgebruik manifesteert Nieuw Groevenbeek zich als een ruimtelijk samenhangend geheel.

BEGRENZING

De begrenzing van het gebied wordt bepaald door de grenzen van het landgoed Groevenbeek, zoals dat in de periode 1846-1894 is ontwikkeld. De begrenzing volgt bestaande wegen en paden, die grotendeels door bosgebied lopen. De begrenzing wordt over grote delen begeleid door (restanten van) een lage wal van circa 40 tot 80 cm hoogte, die onder andere als wildkering bij de ontginning van het landgoed is aangelegd. Deze wal valt binnen de begrenzing.

Aan de westzijde wordt het gebied begrensd door de Telgterweg. Vervolgens loopt de grens in oostelijke richting, op de overgang van het bos en de Groevenbeekse Heide. De grens buigt daarna af in noordelijke richting tot aan de bebouwde kom van Ermelo. Daar gaat de grens in oostelijke richting verder, steekt de Putterweg over en zet zich in zuidoostelijke richting voort. De begrenzing loopt vervolgens op de overgang tussen Groevenbeek en de voormalige Ermelose Heide (nu bosgebied).

In het oosten takt de grens aan op het pad, dat parallel loopt aan de Drieërweg. De grens volgt dit pad in zuidoostelijke richting, tot het punt waar het pad aantakt op de Drieërweg. Vandaar buigt de grens in zuidwestelijke richting af, op de overgang met het Speulder- en Sprielderbos, tot de ontmoeting met de Laak. De grens volgt hierna de Laak, tevens gemeentegrens met Putten, in noordwestelijke richting, tot de ontmoeting met de Putterweg. Hierna zet de grens zich voort aan de overzijde van de Putterweg en volgt daarbij de relatief hoge wal tot aan de ontmoeting met de Telgterweg.

De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, MSP/19/05.

NADERE TYPERING VAN TE BESCHERMEN WAARDEN

Essentieel is dat het landgoed Groevenbeek herkenbaar is als een ontginningslandgoed uit de tweede helft van de 19^e eeuw, waarbinnen vanaf circa 1900 twee deelgebieden met een geheel eigen karakteristiek zijn ontstaan, te weten Oud Groevenbeek en Nieuw Groevenbeek.

Van belang is de ruimtelijke samenhang binnen het landgoed als geheel, die met name bepaald wordt door het stelsel van hoofdlanen, dat zich over de Putterweg heen voortzet. Beschermenswaardig is bovendien het veelzijdige karakter van het landgoed, dat enerzijds gericht is op houtproductie en anderzijds van recreatieve en cultuurhistorische betekenis is.

Voor wat betreft het landgoed Groevenbeek als geheel komen de volgende karakteristieken voor bescherming in aanmerking:

- het stelsel van hoofdlanen binnen het landgoed, dat met name bepaald wordt door de Kamplaan, de Tollaan-Jacobslaan, overgaand in de Heerenlaan-Krakeling, en de Nieuwe Laan;
- de historische verbindingswegen en -lanen die over het landgoed lopen en Groevenbeek verankeren aan de ruimere omgeving: de Torenlaan, de Putterweg, de Arnhemse Karweg, de Grieteweg en de Leuvenumseweg (of Postweg);
- de laanbeplanting van loofbomen (eiken, beuken) aan weerszijden van de bovengenoemde lanen. Hierbij is onder andere het doorgaande karakter van de laanbeplanting - over eigendomsgrenzen heen - van belang;
- de lage wal die de begrenzing van het landgoed Groevenbeek over grote lengte markeert;
- het stelsel van gebogen lanen en wandelpaden in met name het oostelijke en het meest westelijke gedeelte van het landgoed, met de daar aanwezige laanbeplanting;
- de op het landgoed aanwezige grafheuvels, veelal gelegen nabij een ontmoetingspunt van wandelpaden.

Per deelgebied komen de volgende specifieke karakteristieken voor bescherming in aanmerking.

Oud Groevenbeek (landhuis en directe omgeving):

- het stelsel van hoofdlanen in de omgeving van het landhuis, gevormd door de Torenlaan, de Oude Laan en de Nieuwe Laan;
- de parkaanleg in late Engelse landschapsstijl, met de karakteristieke afwisseling tussen open en gesloten delen;
- de Groevenbeek, de in de 17^e eeuw gegraven sprengenbeek;
- de zichtlijnen van en naar het landhuis en het zicht op de bijgebouwen in het park (in het bijzonder het zicht op de watertoren);
- de aanwezige bebouwing van het landgoed Oud Groevenbeek: het landhuis, de boerderij, het koetshuis, de tuinmanswoning, de druivenkas en de watertoren (allen met de status van gemeentelijk monument en aangemerkt als mogelijk rijksmonument).

Nieuw Groevenbeek (boerderij met nederzetting van vakantiehuisen):

- de lusvormige structuur van de lanen ten westen van de Arnhemse Karweg, gevormd door de Nieuwe Laan en de laan tussen Het Grote Huis en de leemkuil;
- de laanbeplanting aan weerszijden van deze lanen;
- het onverharde karakter van lanen en paden;
- de wijze van situering van de bebouwing, verspreid gelegen in een 'krans' rondom de open bouwlanden, begrensd door het bos;
- het open karakter van bouw- en weilanden;
- de cirkel van eikenbomen in het 'hart' van het open gebied;
- de zichtlijnen vanuit de centrale open ruimte naar de diverse huizen en omgekeerd, evenals de zichtlijnen tussen de huizen onderling;
- de min of meer informele situering van de bebouwing, met hagen en struiken als natuurlijke overgangen tussen openbaar en privé-terrein;
- het bebouwingsbeeld: eenvoudige (vakantie)huizen in een tot twee bouwlagen met kap, veelal geheel of gedeeltelijk in hout uitgevoerd, en meestal voorzien van luiken met eenzelfde patroon in de kleuren rood, wit en groen. In het bijzonder de relatief gaaf bewaard gebleven huizen 'De Meerle', 'Ons Huisje', 'Bloemaand' en 'Wildebosch', als karakteristieke voorbeelden van houten vakantiewoningen uit het begin van de 20^e eeuw;

- de boerderij en oude schaapskooi, als bebouwingselementen verbonden met de geschiedenis van Groevenbeek als ontginningslandgoed.

WAARDERING

Het landgoed Groevenbeek is van grote *historisch-ruimtelijke en landschappelijke waarde* vanwege de samenhang binnen het totale gebied, die tot uitdrukking komt in het stelsel van hoofdlanen. Binnen deze samenhang is sprake van een waardevolle verscheidenheid in de aanleg, met enerzijds strakke en formeel opgezette gedeelten, gericht op de houtproductie, en anderzijds slingerende wandelpaden, deels begeleid door loofbomen.

Het veelzijdige karakter van het landgoed wordt mede bepaald door de aanwezigheid van een tweetal bijzondere gebieden, de buitenplaats Oud Groevenbeek en de nederzetting Nieuw Groevenbeek, die zich beiden ontwikkeld hebben vanuit de oorspronkelijke ontginningsboerderijen. Van belang daarbij zijn de aanleg in landschapsstijl, de karakteristieke bebouwing en de aanwezigheid van open gedeelten in het verder besloten bosgebied.

Bijzonder is het specifieke karakter van elk van beide gebieden. Oud Groevenbeek is een gaaf voorbeeld van een buitenplaats op de Veluwe, met een landhuis en bijgebouwen binnen een parkachtige aanleg. De tuinaanleg in Engelse landschapsstijl is bovendien van *tuin-architectuurhistorisch belang*. Nieuw Groevenbeek is van bijzondere waarde als een vroeg en relatief gaaf bewaard gebleven voorbeeld van een vakantienerzetting op de Veluwe, gevormd door deels houten huizen nabij de voormalige ontginningsboerderij, gesitueerd binnen een landschappelijke aanleg. Van belang is bovendien de ruimtelijke samenhang tussen Oud en Nieuw Groevenbeek, die bepaald wordt door een drietal west-oost lopende hoofdlanen.

Het landgoed Groevenbeek is van grote *cultuurhistorische waarde* als goed en gaaf bewaard gebleven voorbeeld van een ontginningslandgoed uit de tweede helft van de 19^e eeuw, waarbij op grote schaal bos werd aangeplant binnen een ontworpen stelsel van lanen en paden. Groevenbeek is een goede representant van de landgoederen, die in die periode met name op de Veluwe werden aangelegd, waarbij enerzijds economische motieven en anderzijds sociaal-culturele en esthetische doelstellingen een rol speelden (onder andere het tot

uitdrukking brengen van de maatschappelijke status, het streven naar schoonheid).

Het landgoed is tevens van cultuurhistorische waarde vanwege de wijze van ontwikkeling door een daarvoor opgerichte maatschap van notabelen uit het westen van het land. Het is een karakteristiek voorbeeld van een door particulieren ontwikkeld ontginningslandgoed, waarvan de ontwikkelingsgeschiedenis nog goed afleesbaar is. Bijzonder is bovendien dat nazaten van één van de leden van de oorspronkelijke maatschap nog altijd gezamenlijk een deel van het landgoed bezitten (Nieuw Groevenbeek).

Het landgoed Groevenbeek is ook van *archeologische waarde* vanwege de aanwezigheid van een groot aantal grafheuvels uit de late Steentijd en Bronstijd (3000 tot 1800 voor Christus), die veelal in groepjes bij elkaar liggen. Bijzonder is dat een aantal van deze grafheuvels is opgenomen binnen de landschappelijke aanleg van het landgoed, als (voormalige) uitkijkheuvels in het wandelbos.

Het landgoed Groevenbeek is bovendien van belang vanwege de *architectonische kwaliteit* van de aanwezige bebouwing, in het bijzonder het landhuis Oud Groevenbeek met de bijgebouwen (gebouwd in 1900-1910 naar ontwerp van architectenbureau L.A. van Essen en J. van Zeggeren uit Harderwijk) en een aantal relatief gaaf bewaard gebleven houten vakantiehuizen op Nieuw Groevenbeek uit de periode 1900-1920. Onder deze laatste zijn representatieve voorbeelden van (soms geprefabriceerde) woningen in houtbouw, waarmee in de beginjaren van de 20^e eeuw werd geëxperimenteerd, onder meer door de houtfirma Jongeneel, het bedrijf van de toenmalige eigenaren van Nieuw Groevenbeek.

Uniek is ten slotte dat binnen het landgoed Groevenbeek drie voor de Veluwe karakteristieke ruimtelijke gegevenheden vertegenwoordigd zijn: het planmatig aangelegde bosgebied (na ontginning van de woeste gronden), de buitenplaats en de vakantienederzetting in de bossen (voorloper van de huidige bungalow- en recreatieparken).

RECHTSGEVOLG VAN DE AANWIJZING

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

BRONNEN

- G. Huisman, *Wandegids Groevenbeek*, Putten 1986.
- Copijn Utrecht Groenadviseurs B.V., *Renovatieplan Oud Groevenbeek*, Utrecht 1991.
- J.M. Verhagen-van Leeuwen, *Een eeuw Groevenbeek in jaartallen*, Z.p. 1996.
- Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, *Oud Groevenbeek Bebeersplan 1985 t/m 1994*.
- Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, *Knipselmap over Oud Groevenbeek*.
- Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, *De nieuwe pracht van Oud Groevenbeek*. Z.p. 1997.
- Kaarten en documenten met betrekking tot Groevenbeek uit het privé-archief van de heer J. van Dijk, Historische Vereniging Ermelo.

- 5. Waarderingskaart Oud Groevenbeek, RDMZ 2006.
- 6. Waarderingskaart Nieuw Groevenbeek, RDMZ 2006.

COLOFON

Uitgave: Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 2006

Onderzoek en tekst:
Gelders Genootschap

Begrenzingskaart en thematische kaarten: RDMZ, drs. B.A.R.T. Broex
Foto omslag: Gelders Genootschap
Redactie: RDMZ, drs. E.B. Manuel

PRODUCTIE

RDMZ/Drukkerij Kerckebosch bv, Zeist

Met dank aan mevrouw J.M. Verhagen-van Leeuwen te Bussum en de heer J. van Dijk te Ermelo voor het beschikbaar stellen van de kaarten 3 respectievelijk 4 voor opname in deze toelichting.

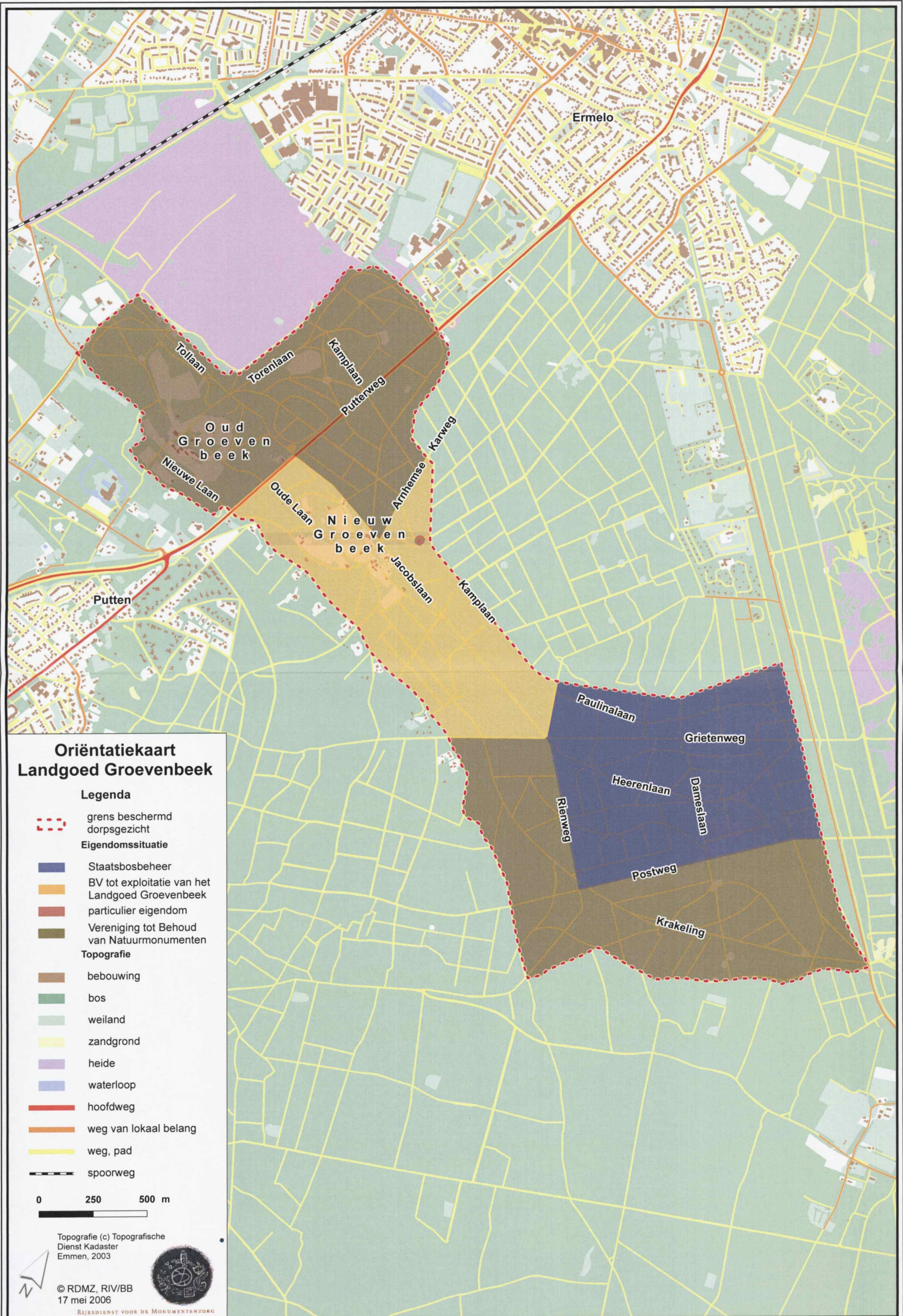
Kaarten

1. Oriëntatiekaart, RDMZ 2006.
2. Groevenbeek en omgeving omstreeks 1848. In: *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000. Deel 3 Oost-Nederland 1830-1855*. Groningen 1990.
3. Oud en Nieuw Groevenbeek en Klein Kampveld omstreeks 1895.
4. Het landgoed Groevenbeek omstreeks 1910.

BIJLAGEN

1. Oriëntatiekaart.
2. Groevenbeek en omgeving omstreeks 1848.
3. Oud en Nieuw Groevenbeek en Klein Kampveld omstreeks 1895.
4. Het landgoed Groevenbeek omstreeks 1910.
5. Waarderingskaart Oud Groevenbeek.
6. Waarderingskaart Nieuw Groevenbeek.

1.110525168019

**Oriëntatiekaart
Landgoed Groevenbeek**

Legenda

- grens beschermd dorpsgezicht
- Eigendomssituatie**
- Staatsbosbeheer
- BV tot exploitatie van het Landgoed Groevenbeek
- particulier eigendom
- Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten
- Topografie**
- bebouwing
- bos
- weiland
- zandgrond
- heide
- waterloop
- hoofdweg
- weg van lokaal belang
- weg, pad
- spoorweg

0 250 500 m

Topografie (c) Topografische Dienst Kadaster Emmen, 2003

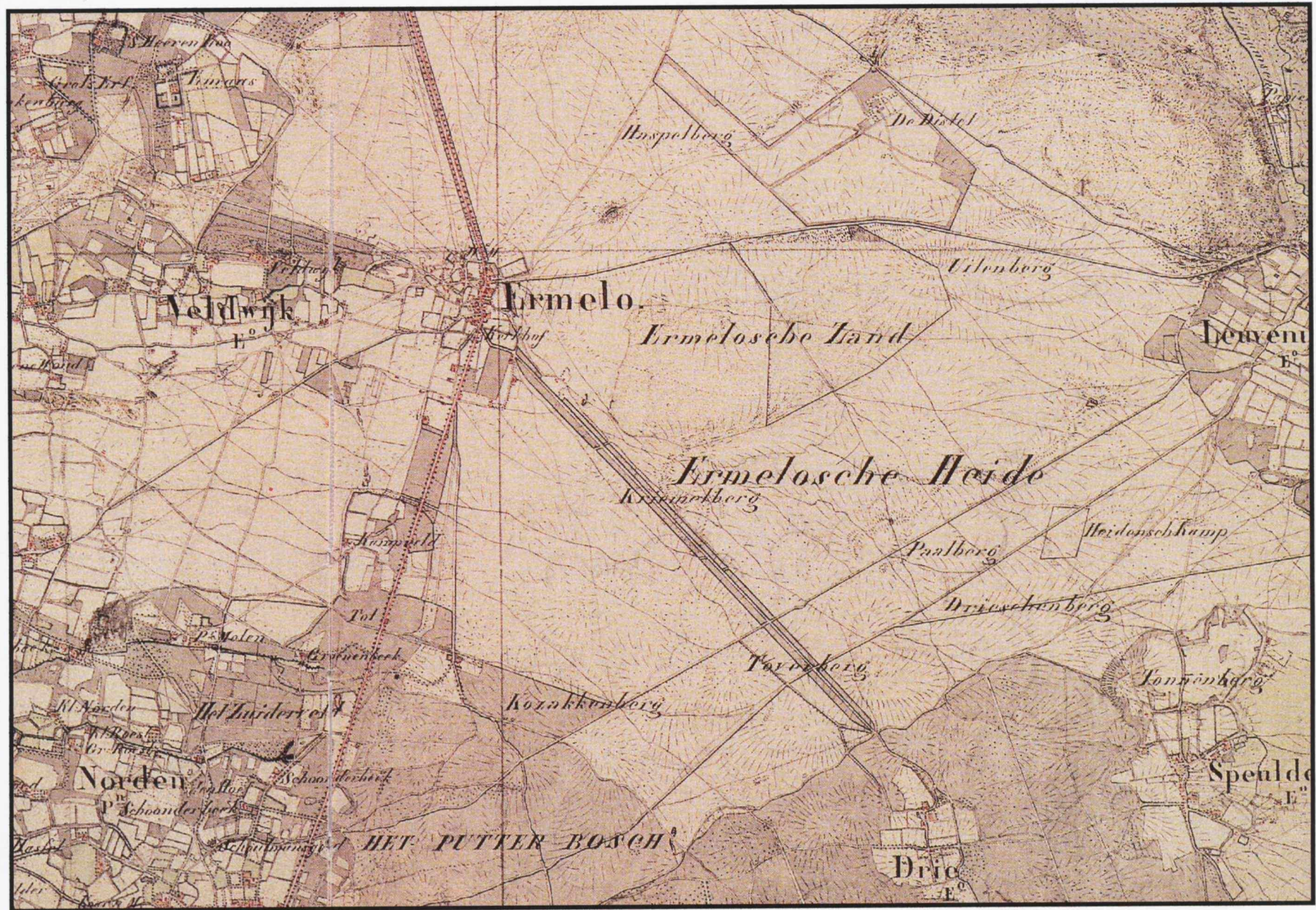

© RDMZ, RIV/BB
17 mei 2006

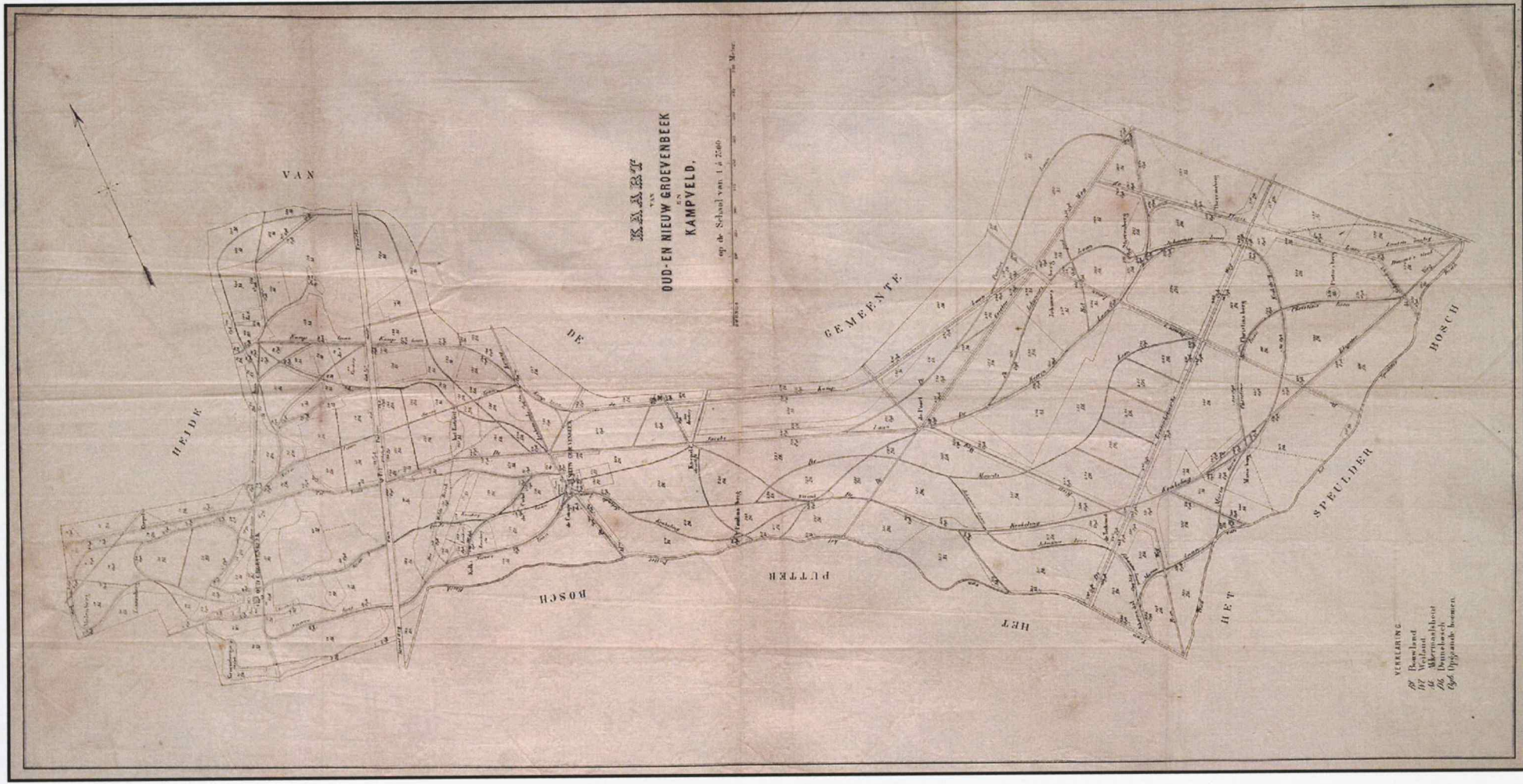
RIJSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

1.110525168020

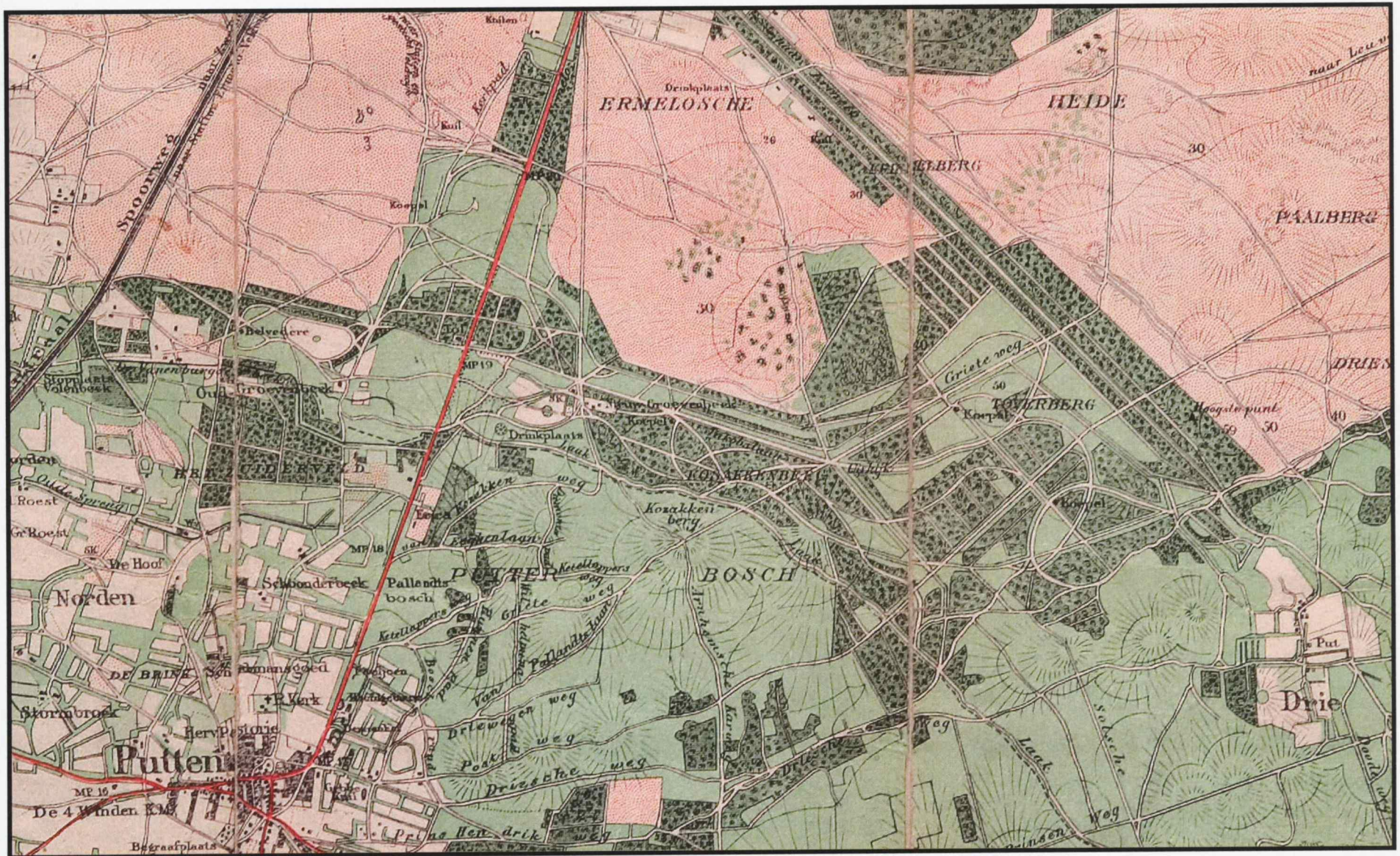

Kaart 2 Groevenbeek en omgeving omstreeks 1848

1.110525168021

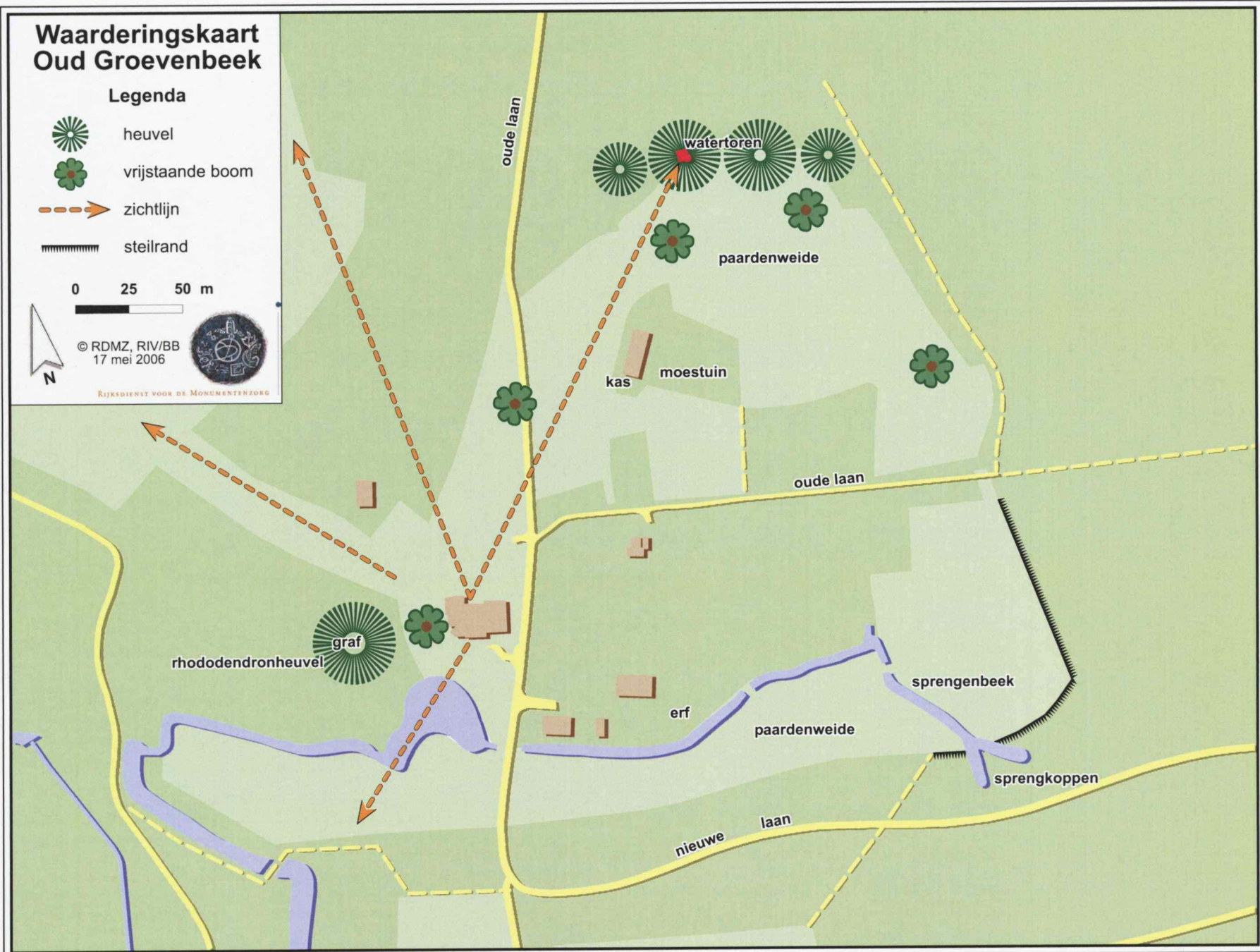

1.110525168022

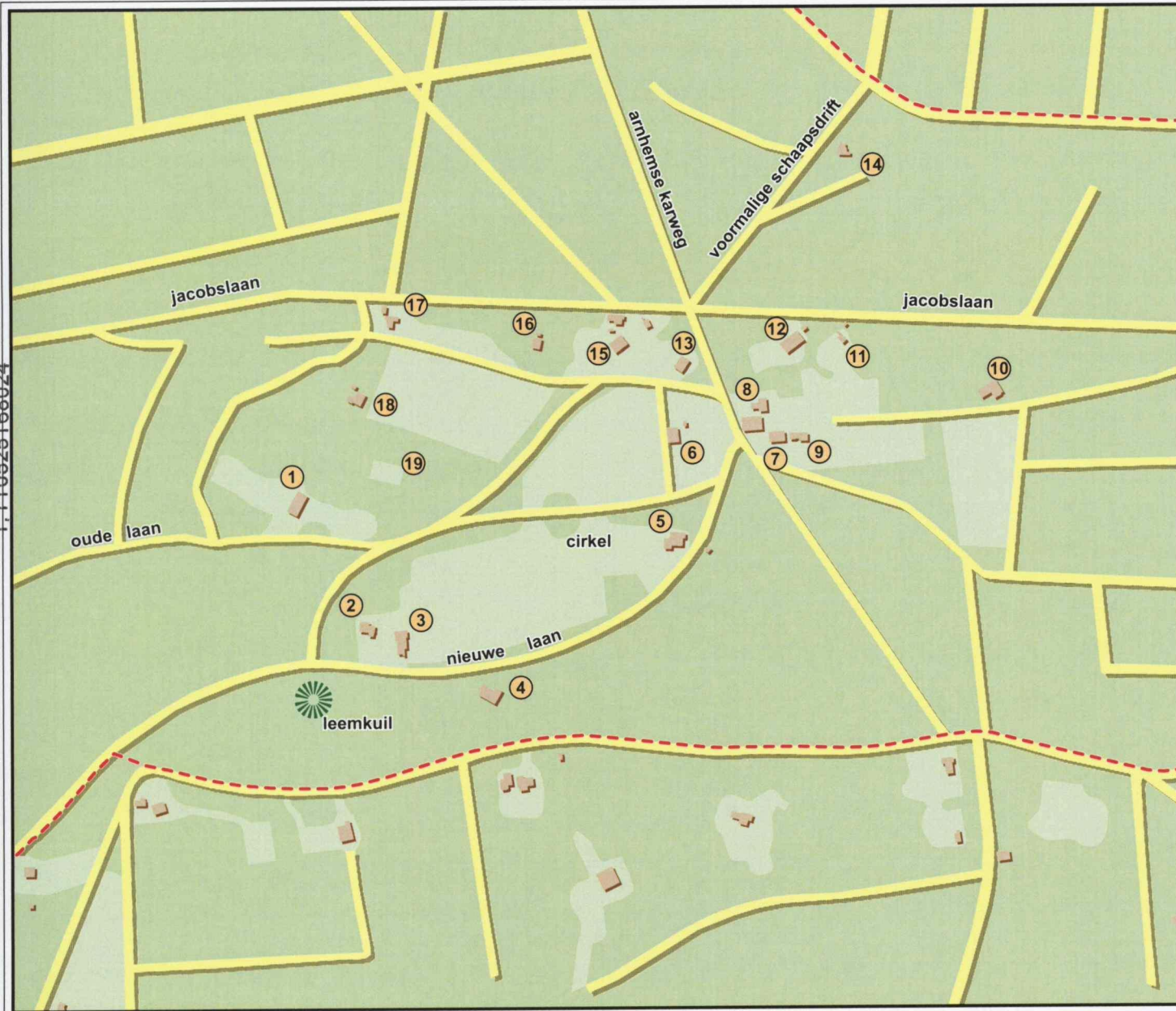
Kaart 4 Het landgoed Groevenbeek omstreeks 1910

1.110525168023

Kaart 5 Waarderingskaart

1.110525168024

Waarderingskaart Nieuw Groevenbeek

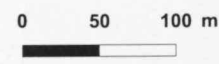
Legenda

- grens beschermd dorpsgezicht
- open gedeelten
- kuil

Wildebosch	De Bessenhof
Woning	De Hoogte
De Zwaluw	Schaapskooi
Bloeimaand 1908	Cantharella
Variëtas	Het Grote Huis
De Hut	Huisje 1905
Boerderij Nieuw Groevenbeek	De Meerle
't Vingerhoedje	Ons Huisje
Het Melkhuisje	tennisbaan
Maupertuis	

topografie

- bebouwing
- bos
- weg, pad

© RDMZ, RIV/BB
17 mei 2006

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG